

YERLİ ÖZÜNÜİDARƏETMƏNİN MAHİYYƏTİ VƏ FUNKSİYALARI

Aysel ALLAHVERDİYEVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 25 sentyabr 2019; çapa qəbul edilmişdir: 15 oktyabr 2019; online-da çap edilmişdir: 20 dekabr 2019

Received: 25th September 2019; accepted: 15th October 2019; published online: 20th December 2019

Açar sözlər: idarəetmə, yerli özünüidarəetmə, sosial idarəetmə, dövlət, bələdiyyə, mahiyyət, məqsəd, funksiya

Giriş

Dövlət idarəçiliyi özünün miqyasına və realizə olunma xüsusiyyətinə görə mərkəzi dövlət idarəçiliyinə və yerli dövlət idarəçiliyinə ayrılır. Bu iki növün arasında duran regional idarəçilik də mövcuddur. Lakin regional idarəçilik nadir hallarda xüsusi təşkilati formalara malik olur. Bu da onunla bağlıdır ki, idarəetmənin əsas funksiyaları regional səviyyədə deyil, mərkəzi və yerli səviyyədə həyata keçirilir. [1, s. 5]

Yerli özünüidarəetmə demokratik idarəetmə prinsipini rəhbər tutan istənilən müasir dövlətin inkişafının mütləq atributu kimi çıxış edir. İnkişaf etmiş ölkələrin çoxillik təcrübəsinə əsasən qeyd edə bilərik ki, hər bir ölkədə yerli özünüidarəetmə fəaliyyətinin formalaşması və inkişafı, ilk növbədə həmin ölkənin dövlətçilik ənənələri və idarəçilik mexanizmi ilə şərtlənir.

Dünya ölkələrində yerli özünüidarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin inkişafında Avropa Şurası tərəfindən 15 oktyabr 1985-ci ildə Strasburqda qəbul edilmiş “Yerli özünüidarə haqqında” Avropa Xartiyasının xüsusi rolu olmuşdur. Yerli özünüidarəetmə və ya bələdiyyə orqanlarının inkişafı mövcud olduğu ölkədə siyasi rejimin demokratizm səviyyəsini ifadə edir. İnzibati ərazinin idarə edilməsində yerli əhalini fəal iştiraka cəlb etmək, yerli əhəmiyyətli məsələlərin həllində onların sərbəst hərəkətini təmin etmək məqsədi daşıyır.

Bu gün yerli özünüidarəetmə vətəndaş cəmiyyətinin ən vacib institutlarından biri kimi çıxış edərək dövlət quruculuğunun ayrılmaz ünsürünə çevrilmişdir.

1. Yerli özünüidarəetmənin mahiyyəti

Yerli özünüidarəetmə yerli ərazi vahidinin - ərazi kollektivinin (icmasının) və onun əhalisinin seçilmiş orqanlar vasitəsilə yerli işlərin idarə edilməsi ilə bağlı fəaliyyətdir. [10, s. 83] Yerli özünüidarəetmə dedikdə, vətəndaşların fəaliyyətinin təşkili, bələdiyyə mülkiyyətinin idarə edilməsi, ərazinin bütün sakinlərinin maraqlarına əsaslanaraq yerli əhəmiyyətli məsələlərin əhali tərəfindən müstəqil həllini təmin etmək qabiliyyətinə malik olan fəaliyyət forması başa düşülür.

Yerli özünüidarəetmə qədim tarixə malik olan ümumi idarəetmənin tərkib hissəsi kimi yaranaraq formalaşmış və inkişaf etmişdir. İdarəetmə təşkilatın məqsədlərini formalaşdırmaq və ona nail olmaq üçün yerinə yetirilən planlaşdırma, təşkilətmə, motiv-

* doktorant, Abşeron rayonu Novxanı bələdiyyəsi
e-mail: aysel_allahverdiyeva1988@mail.ru

ləşdirmə və nəzarət prosesidir. Yerli özünüidarəetmə isə özünün xüsusi mahiyyətinə və strukturuna malik olan sistem hadisəsidir. Sistem özündə əsas və altsistemləri birləşdirir. Yerli özünüidarəetməyə institusional, ərazi, funksional-struktur, kommunikativ, elmi-texniki, bələdiyyə xidməti, maliyyə, planlaşdırma kimi altsistemlər daxildir.

Bu anlayış ilk dəfə XVII əsrdə İngiltərədə (self-government), XIX əsrdə isə Almaniyada istifadə edilmişdir. Görkəmli İngilis alimi İ.Redliks yerli özünüidarəetməni “Yerli sakinlər və ya onların seçilmiş nümayəndələri tərəfindən onlara məxsus olan və ya qanunla nəzərdə tutulmuş vəzifə və səlahiyyətlərinin icrası” kimi müəyyən edirdi. [4, s. 15]

Elmi ədəbiyyatda mövcud sferanın təhlili zamanı bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan iki anlayış nəzərdən keçirilir:

- Yerli idarəetmə;
- Yerli özünüidarəetmə.

Yerli idarəetmə yerlərdə fəaliyyət göstərən dövlət orqanlarının fəaliyyətidir. Bu orqanlar mərkəzi dövlət orqanları tərəfindən təyin olunur və onların səlahiyyətləri də tabe olduqları orqan tərəfindən müəyyən olunur. Yerli özünüidarəetmə isə yerli əhali tərəfindən formalaşdırılan, qanunvericilikdə müəyyən olunmuş səlahiyyətlər çərçivəsində müstəqil olan orqanların fəaliyyətidir. Yerli özünüidarəetmə orqanları ümumi, birbaşa, bərabər seçki hüququ əsasında inzibati ərazinin əhalisi tərəfindən formalaşdırılır.

Beləliklə, qeyd olunan hər iki qurum bu və ya digər ərazidə formalaşan və öz səlahiyyətləri daxilində bir-birindən asılı olmayaraq fəaliyyət göstərən iki fərqli sistemdir.

Tədqiqatçıların fikrincə yerli rəhbərlik onu digər idarəetmə formalarından fərqləndirən bir sıra əlamətləri özündə əks etdirir ki, bu əlamətlər də aşağıdakılardır:

- ❖ Ərazinin müstəqil mövcud olma mümkünlüyü;
- ❖ Birbaşa təbəçiliyin olmaması;
- ❖ Yerli əhəmiyyətli bütün məsələlərin həllində ərazinin bütün əhalisinin iştirak etmə imkanı;
- ❖ Yerli rəhbərliyin bütün tərkibinin demokratik əsasda seçilməsi, əhali qarşısında hesabat verilməsi;
- ❖ Yerli özünüidarəetmənin səlahiyyətləri çərçivəsində müstəqilliyi və məsuliyyət daşması;
- ❖ Əhalinin sosial müdafiəsinin təminatı [8, s. 41].

Yerli özünüidarəetmə fəaliyyətinin başlanğıc nöqtəsini onun məqsədlərinin formalaşdırılması təşkil edir. Hər bir sosial-iqtisadi sistemdə olduğu kimi yerli özünüidarəetmə sisteminin də qarşısında duran məqsədlər ilk növbədə əhalinin ehtiyac və tələbatları ilə müəyyən edilir. Yerli özünüidarəetmənin qarşısında duran əsas məqsəd yerli əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, sakinlərə yaşadıkları ərazi ilə bağlı yaranmış bu və ya digər problemlərin bilavasitə onların özləri tərəfindən həllinə real imkan və şəraitin yaradılması, o cümlədən onların maddi və mənəvi inkişafına töhfə verilməsidir.

Yerli özünüidarəetmənin əsas xüsusiyyəti yerli məsələlərlə bağlı qərarların qəbulundakı müstəqilliyidir. Digər əsas xüsusiyyəti isə yerli özünüidarəetmə orqanlarının və əhalinin qəbul edilmiş qərara görə məsuliyyət daşmasıdır. Yerli özünüidarəetmənin əsas əlamətləri aşağıdakılardır:

- ✓ Mövcud ərazinin yerli ərazi özünüidarəetməsinin ilkin subyekti kimi tanınması;
- ✓ Əhalinin həyat və fəaliyyətini yaxşılaşdıran infrastrukturun olması;
- ✓ Əhali tərəfindən birbaşa və ya nümayəndəli demokratiyanın (özünüidarəetmə seçimi) reallaşdırılması imkanı;

✓ Yerli özünüidarəetmə orqanlarının yerli özünüidarəetməyə sahib olması, həmçinin müvafiq səlahiyyətlər çərçivəsində bələdiyyə mülkiyyətinə sahiblik, yerli büdcə və vergilər, eyni zamanda inzibati ərazidə mövcud olan torpaqlardan istifadə.

Elmi ədəbiyyatda yerli özünüidarəetmə anlayışı həmçinin sosial idarəetmə anlayışı ilə yanaşı nəzərdən keçirilir. Bununla bağlı müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Q.İ.Petrova görə, sosial idarəetmə obyektiv qanunauyğunluğa əsaslanan dövlət və ictimai orqanların fəaliyyətinin müəyyən məqsədlər əsasında həyata keçirilməsidir. Başqa sözlə əlaqələrin bərpası və dəyişdirilməsi, birgə əməyin təşkili və əhalinin yaşayışının təmin edilməsi onun fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. L.N.Suvorov isə sosial idarəetmə dedikdə, mövcud sistem çərçivəsində insan və kollektivin fəaliyyətinə tənzimləmə, təminatmə və nəzarəti əks etdirən hərəkəti başa düşürdü. [4, s. 2, 3] İ.İ.Ovçinnikov hesab edir ki, yerli özünüidarəetmə xalqın onun özünə məxsus hakimiyyətinin müstəqil reallaşdırılma formasıdır. Müasir hüquq ədəbiyyatında isə yerli özünüidarəetmə ikili səciyyə daşıyır: sosial və ictimai. [4, s. 7] Beləliklə, qeyd etmək olar ki, yerli özünüidarəetmə əslində yerli hakimiyyət orqanıdır.

Sosial idarəetmə anlayışını izah edən yanaşmalardan da görüldüyü kimi, sosial idarəetmə nəticə etibarilə idarəetmə haqqında yerli hakimiyyəti həyata keçirən müstəqil vasitə kimi ümumi təsəvvür yaradır. Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, bələdiyyə hakimiyyəti və idarəetməsi təkcə ictimai deyil, eyni zamanda sosial xarakterə malikdir.

Yerli özünüidarəetmə mahiyyətə bu və ya digər ərazinin əhalisinə öz işlərini həll etmək üçün müəyyən sərbəstliyin verilməsidir. Yerli özünüidarəetmənin yerli kollektivin marağını stimullaşdıran vasitə kimi çıxış etməsinə səbəb odur ki, o, yerli kollektivə öz marağına uyğun davranış forması seçməsinə imkan verir. [1, s. 7, 8] Yerli özünüidarəetmənin mahiyyəti özündə vətəndaşın yerli hakimiyyət mənbəyi olmaq hüququnu tanımaq, əhalinin gündəlik həyatı ilə bağlı problemlər barədə qərar vermək və məsuliyyət daşımağı əks etdirir. Çoxəsrlik tarixə malik olmasına baxmayaraq, cəmiyyətdə yerli özünüidarəetmə fenomeninin mahiyyəti ilə bağlı dəqiq fikir formalaşmamışdır.

Yerli özünüidarəetmənin mahiyyətini izah edən V.Q.İqnatov aşağıdakıları ayırd edir:

- Yerli özünüidarəetmə özlüyündə son məqsəd deyil, yalnız yerli icmanı formalaşdıran əhalinin həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün bir vasitədir;
- Yerli özünüidarəetmə başlıca olaraq yerli əhəmiyyətli məsələlərin həllinə yönəldilmişdir;
- Yerli özünüidarəetmə özünəcavabdehlik prinsipini rəhbər tutaraq prinsiplər sistemə söykənir;
- Yerli özünüidarəetmə vətəndaşların birbaşa iradəsinin müxtəlif formalarda ifadəsinə əsaslanmalıdır: yerli referendumlar, iclaslar (yığıncaqlar), bələdiyyə seçkiləri və s.;
- Yerli özünüidarəetmənin vacib elementi – seçilmiş yerli hakimiyyət orqanlarının bələdiyyə idarəetməsində öz əksini tapmasıdır [4, s. 16, 17].
- Elmi ədəbiyyatda yerli özünüidarəetmə anlayışı ilə birgə “bələdiyyə idarəetməsi” anlayışı da istifadə olunur. Bələdiyyə idarəetməsi yerli özünüidarəetmə sisteminin əsas elementi kimi çıxış edir. Bələdiyyə idarəetməsi idarəetmə fəaliyyətinin bir növü olaraq inzibati ərazi daxilində sosial-iqtisadi prosesləri həyata keçirir.
- Bələdiyyə sözü latın dilindən tərcümədə “municipium” sözündən götürülmüşdür. Termin iki sözün “munis” ağırlıq, yük, “recipo” isə qəbul edirəm, götürürəm birlişməsindən ibarətdir. Hərfi tərcüməsi “yükü, ağırlığı öz üzərinə götürmək” deməkdir. Bələdiyyə idarəetməsi də digər idarəetmə prosesləri kimi özündə mövcud

vəziyyətin öyrənilməsi və təhlili, planlaşdırma, birləşdirmə, idarəetmə qərarlarının qəbulu və həyata keçirilməsi və nəzarət kimi prosesləri ehtiva edir.

- Ümumiyyətlə, bələdiyyə idarəetməsinin fəaliyyəti mövcud səlahiyyətlər daxilində dörd istiqamətdə müəyyən oluna bilər:
- İqtisadi və maliyyə proseslərinin idarə edilməsi; (büdcə proseslərinin idarə edilməsi, müəssisə və təşkilatlarla qarşılıqlı əlaqə və s.);
- İnzibati ərazinin abadlaşdırılması və sağlam ətraf mühitin yaradılması (evlərin, yolların, sənaye obyektlərinin tikintisi və bərpa, yaşıllıqların salınması, abadlaşdırma);
- Kommunal proseslərin idarə edilməsi (su, qaz, elektrik təminatı, ərazinin tullantılardan təmizlənməsi, mənzil istismarı və təmiri);
- İctimai iaşə komplekslərinin idarə edilməsi; (ticarət, idman, incəsənət, məktəb və məktəbəqədər təhsil, yeniyetmələr, gənclər, çoxuşaqlı ailələr, veteranlar və s. ilə iş) [7, s. 13].

2. Yerli özünüidarəetmə dövlət hakimiyyətinin tərkib hissəsi kimi

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, bu və ya digər dövlətin səmərəli fəaliyyətinin təşkili, o cümlədən ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı və əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması üçün təkə dövlət hakimiyyətinin mövcudluğu kifayət deyildir. Yerli əhəmiyyətli problemlərin aradan qaldırılması, eyni zamanda yerli əhalinin maraqlarının müdafiə olunması və stimullaşdırılması üçün xüsusi fəaliyyət forması olan yerli özünüidarəetmə fəaliyyətinin mövcudluğu zəruri əhəmiyyət kəsb edir.

Bütün azad, demokratik cəmiyyətlərin inkişafının əsasında məhz insan amilinin durduğunu nəzərə alsaq, o zaman yerli özünüidarəetmənin əhalinin və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasında mütərəqqi rola malik olduğunu anlamış olarıq.

Yerli özünüidarəetmə həmçinin dövlətin idarə olunması sisteminin tərkib hissəsi kimi də nəzərdən keçirilməlidir. V.P.Bezobrazov yerli özünüidarəetməni dövlət idarəetməsinin əsas tərkib hissəsi hesab edirdi. [13, s. 307] Belə ki, yerli özünüidarəetmə yerlərdə hakimiyyəti əhaliyə yaxınlaşdırmaq, yerli xüsusiyyətlərə yaxşı uyğunlaşdırılmış çevik yerli idarəetmə sistemi üçün şərait yaradır. Başqa sözlə vətəndaşların təşəbbüsünün və bələdiyyə demokratiyasının inkişafına töhfə verir.

Yerli özünüidarəetmənin dövlət hakimiyyəti orqanlarında rolu və qarşılıqlı əlaqəsi üç istiqamətdə izah edilə bilər:

Yerli özünüidarəetmə orqanları əhalini dövlət hakimiyyəti orqanları ilə əlaqələndirən ilkin vasitədir;

❖ Yerli özünüidarəetmə orqanları vasitəsilə əhalinin yerlərdə yerli məsələlərin müstəqil şəkildə realizə olunması ilə əlaqədar birbaşa hüquqları təmin olunur;

❖ Yerli özünüidarəetmə orqanları ilə təmsil olunan yerli əhali yerli adət-ənənələri və ərazinin tarixi xüsusiyyətlərini əks etdirərək, qəbul edilmiş qərarlara görə məsuliyyət daşıyır [8, s. 15, 16];

“Yerli özünüidarəetmə haqqında” Avropa Xartiyası yerli özünüidarəetməni istənilən demokratik dövlətin əsası kimi müəyyən edir. [12, s. 46] Xartiyanın 3-cü maddəsində qeyd olunur ki, yerli özünüidarəetmə dedikdə, yerli özünüidarəetmə orqanlarının dövlət işlərinin xeyli hissəsini reqlamentləşdirmək və qanun çərçivəsində fəaliyyət göstərərək, məsuliyyəti öz üzərinə götürməklə onu yerli əhalinin maraqlarına uyğun idarə etmək hüququ və real qabiliyyəti başa düşülür. [2, s. 12]

Məlumdur ki, hər bir ölkədə yerli özünüidarəetmə fəaliyyəti bu və ya digər ölkənin sosial-iqtisadi, siyasi quruluşundan və tarixi ənənələrindən asılı olaraq formalaşır.

Müasir dövrdə yerli özünüidarəetmə ilə dövlət orqanları arasında qarşılıqlı əlaqə və münasibəti əks etdirən modellər meydana gəlmişdir.

- *Tərəfdaşlıq modeli;*
- *Agent modeli;*
- *Qarşılıqlı əlaqə modeli.*

Tərəfdaşlıq modeli adından da göründüyü kimi, yerli özünüidarəetmə və dövlət orqanları arasındakı əlaqə və münasibətləri bərabərhüquqlu tərəfdaş mövqeyindən nəzərdən keçirir. Burada yerli özünüidarə ilə dövlət orqanları arasındakı münasibətlər əhaliyə xidmət göstərən və əhalinin ümumi maraqlarından çıxış edən tərəfdaşlıq münasibəti kimi təzahür edir. Bu model əsasən ABŞ, Hollandiya, İsveçrə və s. kimi idarəetmə quruluşuna malik ölkələr üçün xarakterikdir.

Agent modeli tərəfdaşlıq modelindən fərqli olaraq qarşılıqlı əlaqə və münasibətlərdə bərabərhüquqluluğu deyil, yalnız dövlətin aparıcı rolunu qəbul edir. Yerli özünüidarəetmə orqanları isə mərkəzi hakimiyyətin yerlərdəki agentləri kimi çıxış edirlər. Lakin, bununla bərabər yerli özünüidarəetmə orqanları təkcə dövlət məsələlərini deyil, eyni zamanda yerli əhalinin maraqlarından irəli gələn məsələləri yerinə yetirirlər. Beləliklə, yerli özünüidarəetmə orqanları dövlətin idarəetmə fəaliyyətini yerinə yetirən vasitə rolunu oynayır.

Qarşılıqlı əlaqə modelinə görə isə yerli özünüidarəetmə orqanları və dövlət hakimiyyət orqanları arasındakı münasibət ikili səciyyə daşıyır. Bu modelə görə, bir tərəfdən yerli özünüidarə və mərkəzi orqanlar bir-birlərinə qarşı münasibətdə öz fəaliyyətlərində və səlahiyyətlərinin icrasında müstəqilliyə malikdirlər. Digər tərəfdən isə, onlar arasında qarşılıqlı asılılıq hökm sürür, bu asılılıq isə öz nöbəsində yerli özünüidarə orqanları ilə dövlət arasında qarşılıqlı əlaqə və münasibətlər üçün zəmin yaradır.

Yerli özünüidarəetmə bütün deyilənlərdən göründüyü kimi, dövlət fəaliyyətinə yaxındır. Eyni zamanda, dövlət idarəçiliyi kimi, bu idarəçilik də ictimai maraqların təmin olunmasına yönəlib. Müasir alimlərin bir çoxu yerli özünüidarəetmənin ikili, dövlət-ictimai xarakterə malik olduğunu etiraf edirlər. [9, s. 6]

2. Yerli özünüidarəetmənin funksional təhlili

Yerli özünüidarəetmə sisteminin mahiyyətinin təhlilində mühüm əhəmiyyət kəsb edən məqamlardan biri də onun funksional təhlilidir. Belə ki, yerli özünüidarəetmənin funksiyalarının təhlili təkcə nəzəri baxımdan deyil, eyni zamanda praktik baxımdan da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yerli özünüidarəetmənin funksiyaları dedikdə bələdiyyə idarəetməsinin əsas fəaliyyət istiqamətləri başa düşülür. Funksiyalar yerli özünüidarəetmənin təbiətindən, demokratiya sistemindəki yerindən və bələdiyyə fəaliyyətinin istiqamətləndiyi məqsəd və vəzifələrdən asılı olaraq müəyyən edilir. Bu funksiyalar öz növbəsində yüksək effektivlik və sabitliklə xarakterizə olunur.

Demokratik idarəetmə sisteminin bir hissəsi olmaqla yerli özünüidarəetmə yerli əhəmiyyətli məsələləri müstəqil həll etməklə yanaşı, əhali və vətəndaşların həyatı maraqlarını təmin edir, eyni zamanda əhalinin sosial müdafiəsini təşkil edir. Bu aspektdən çıxış edərək yerli özünüidarəetmə aşağıdakı sosial-məqsəd yönümlü funksiyaları yerinə yetirir.

- Yerli əhəmiyyətli problemlərin həllində sakinlərin iştirakının təmin edilməsi;
- Bələdiyyə mülkiyyətinin idarə edilməsi;
- Yerli əhalinin həyat və fəaliyyəti üçün vacib olan sosial-mədəni, kommunal, nəqliyyat, ticarət və digər xidmətlərə olan tələbatının təmin edilməsi;

- Bələdiyyənin inzibati ərazisinin hərtərəfli inkişafının təmin edilməsi;
- Əhali üçün əlverişli yaşayış mühitinin yaradılması;
- İctimai asayişin və yerli sakinlərin təhlükəsizliyinin təmin olunması;
- Qanunvericiliyə əsaslanmaqla yerli özünüidarəetmənin maraq və hüquqlarının qorunması;

Qeyd etmək lazımdır ki, heç bir idarəetmə prosesi, eləcə də yerli özünüidarəetmə sosial-təşkilati funksiya olmadan həyata keçirilə bilməz. İdarəetmə prosesini yerinə yetirən yerli özünüidarəetmə də aşağıda qeyd olunan sosial-təşkilati yönümlü funksiyaları yerinə yetirir.

- İnformasiyanın toplanılması və təhlili;
- İdarəetmə qərarlarının hazırlanması və qəbul edilməsi;
- Tənzimləmə;
- Koordinasiya;
- Nəzarət və uçot; [13, s. 315]

Məlum olduğu kimi, politoloqlar cəmiyyəti üç əsas hissəyə ayırırlar.

Hakimiyyət (siyasi funksiya);

2. Biznes (iqtisadi funksiya);

3. Vətəndaş cəmiyyəti (ictimai funksiya);

Bu nöqteyi-nəzərdən çıxış edərək qeyd edə bilərik ki, müasir cəmiyyətdə yerli özünüidarəetmə hər üç funksiyanı yerinə yetirir.

Dövlət hakimiyyətinin bir forması olaraq yerli özünüidarəetmə yerlərdə dövlətin idarəetmə siyasətini həyata keçirir, yerli əhəmiyyətli mövzularda qərarların icrasını təmin edir, yerli əhalinin və ərazinin müdafiəsini təmin edir, bələdiyyə mülkiyyətini idarə edir və digər siyasi funksiyaları yerinə yetirir.

Yerli özünüidarəetmə iqtisadi sahələrin inkişafında da böyük rol oynayır. Belə ki, yerli özünüidarəetmə orqanları təsərrüfat subyektlərinin iqtisadi fəaliyyətlərinin inkişafı üçün şərait yaradır. Yerli iqtisadiyyatın təşkilatçısı kimi sakinlərə yerli səviyyədə xidmətlərin göstərilməsini təmin edir [5, s. 18].

Yerli özünüidarəetmə demokratik cəmiyyətin əsas institutlarından biridir. Yerli özünüidarəetmə elminin əsas qurucularından biri görkəmli fransız alimi, tarixçi və diplomat Aleksis de Tokvil 1835-ci ildə nəşr olunmuş “Amerikada demokratiya” adlı kitabında yazırdı: “Cəmiyyətin əlindən onun gücünü və müstəqilliyini alsanız, o zaman siz orada vətəndaşları deyil, yalnız idarə olunanları görə bilərsiniz” [5, s. 11]

Müasir dövrdə yerli özünüidarəetmə ilə bağlı belə bir yanaşma tərzini formalaşmışdır ki, yerli özünüidarəetmə istənilən demokratik sistemdə vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasını və inkişafını əsaslandıran zəruri şərtədir. Yerli özünüidarə fəaliyyəti və bu fəaliyyəti həyata keçirən bələdiyyə orqanları ictimai münasibətlərin tənzimlənməsində və vətəndaşların ümumi maraqlarının reallaşmasında başlıca rol oynayır. Belə ki, məhz yerli maraqların təmin olunmasına olan tələbatın vacibliyi yerli özünüidarəetmənin müasir cəmiyyətdəki rolunu və əhəmiyyətini labüd edir. Yerli özünüidarəetmə vətəndaş cəmiyyətinin əsas strukturlarından biri olmaqla vətəndaşların yerli məsələlərinin araşdırılmasında və idarə edilməsində təşəbbüsünü artırır, yerli işlərin idarə olunmasında birbaşa iştirakını təmin edir. Nəticə etibarilə qeyd edə bilərik ki, yerli rəhbərliyin cəmiyyətdə yerinə yetirdiyi əsas funksiyalardan biri də ictimai funksiyaadır.

Yerli özünüidarə çoxaspektli və mürəkkəb fenomendir. Hər bir ölkədə yerli özünüidarəetmə fəaliyyəti bu və ya digər ölkənin ictimai-siyasi, coğrafi və iqtisadi xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq fərqlənir.

yətlərini özündə ehtiva edir. Müasir dövrdə demokratik dövlətlər yerli özünüidarəetmə fəaliyyəti olmadan sosial və iqtisadi proseslərin effektiv tənzimlənməsini təmin edə bilməz. [6, s. 56] Yerli özünüidarəetmə vətəndaşların özünü təşkili, yerli işlərin idarə olunmasında birbaşa iştirakını təmin edir və bu mənada vətəndaş cəmiyyətinin əsas strukturlarından biri kimi çıxış edir.

Nəticə

Müasir cəmiyyətdə yerli özünüidarəetmə hər hansı bir demokratik sistemin zəruri əsaslarından biri, dövlət hakimiyyətinin təşkilinin vacib prinsipi kimi çıxış edir. Səmərəli dövlət mexanizminin inkişafı üçün dövlət işlərinin xeyli hissəsini reqlamentləşdirən yerli səviyyədə idarəetmənin mövcudluğu vacibdir.

Yerli özünüidarəetmə vətəndaş cəmiyyətinin əsas strukturlarından olmaqla ilk öncə əhalinin rifahını yaxşılaşdırılması və yerli səviyyədə vətəndaşların hüquqlarının bərpası məqsədi daşıyır. Yerli rəhbərlik bu və ya digər məqsədlərə əsaslanaraq yerlərdə sosial, iqtisadi və siyasi funksiyaları yerinə yetirir. Bu funksiyalar yüksək effektivliklə xarakterizə olunur.

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, yerli özünüidarəetmənin səmərəliliyi bir sıra amillərdən ictimai-iqtisadi, siyasi, coğrafi və s. asılı olaraq formalaşır və dövlətin idarəçilik mexanizminin tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Səlimzadə M.İ., Xəlilov Q.R. Yerli özünüidarəetmə: anlayış, təcrübə, əməkdaşlıq, hüquqi əsaslar. Bakı, 2010, 132 s.
2. Yerli Özünüidarə Haqqında Avropa Xartiyası. Avropa Şurası, 2017, 62 s.
3. Бабун Р. В. Организация местного самоуправления : учебное пособие Москва: КНОРУС, 2019, 274 с.
4. Соловьев С.Г., Бычкова Е.И. Муниципальное право: учебник М., 2015, 461 с.
5. Кузнецов В. В., Ваховский В. В., Чебурашкина И. С. Государственное и муниципальное управление: Учебное пособие. Ульяновск, 2004. 192 с.
6. Горный М. Б. Муниципальная политика и местное самоуправление в России. Часть II. Местное самоуправление. Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2011. 196 с.
7. Овчинников И.И. Муниципальное право: Учебник и практикум для Академического бакалавриата. М., 2017, 362 с.
8. Парахина В.Н., Галеев Е.В., Ганшина Л.Н.. Муниципальное управление: учебное пособие. Москва : КНОРУС, 2018, 494 с.
9. Постовой Н.В. Муниципальное управление. Планирование, собственность, компетенция. Юриспруденция, 2014, 180 с.
10. Шемяков А. Д. Основы государственного и муниципального управления: учебное пособие. Донецк : Донгуу, 2016, 505 с.
11. Васильев В. И. Муниципальное право России: Учебник. М.: Юстицинформ, 2012, 680 с.
12. Зотов В.Б. Система муниципального управления. Учебник для вузов. 2006, 512 с.
13. Зотов В. Б. День местного самоуправления в Российской Федерации. М.: Издательство «Перо», 2019, 22 с.

Резюме

Айсель Аллахвердиева

Сущность и функции местного самоуправления

В статье рассматривается местное самоуправление, один из основных институтов современного общества. Сущность местного самоуправления, его функции, взаимосвязи и отношения с государственным управлением анализируются автором со ссылкой на современные научные источники.

Сегодня местное самоуправление, с одной стороны, является неотъемлемой частью гражданского общества, формой самоорганизации граждан и важным элементом местного самоуправления, с другой стороны, важным элементом рыночной экономики. Местное самоуправление является основным источником реализации местными органами власти национальных и региональных интересов

В статье анализируется местное самоуправление несколькими способами. Сущность местного самоуправления тщательно изучена, и в то же время рассматриваются особенности которые отличают его от других форм управления.

Разъяснение концепции местного самоуправления отражено в Европейской Хартии местного самоуправления, принятой Советом Европы в Страсбурге 15 октября 1985 года. Хартия рассматривает местное самоуправление как форму правления, которая регулирует значительную часть государственных дел и действует в соответствии законом.

В статье также рассматриваются отношения между местным самоуправлением и социальным управлением. Социальный характер местного самоуправления анализируется в контексте различных подходов ученых.

В статье особое внимание уделено функциональному анализу местного самоуправления. Таким образом, анализируются функции местного самоуправления в социально-экономической и политической системах.

В статье также представлен широкий обзор функций, которые местное самоуправление выполняет в различных областях.

Одним из важнейших аспектов анализа местного самоуправления является изучение его взаимоотношений с властью. В статье приводится классификация моделей, отражающих взаимодействие и взаимоотношения органов местного самоуправления с государством. Отношения между ними анализируются в этом отношении.

Кроме того, важно рассматривать местное самоуправление как неотъемлемую часть государственного управления, а также анализ его государственного и социального характера.

Ключевые слова: *местное самоуправление, социальное управление, государство, функция*

Summary

Aysel Allakhverdiyeva

The essence and functions of local self-government

The article discusses local self-government, one of the main institutions of modern society. The essence of local self-governance, its functions and interrelations and relations with public administration are analyzed by the author with reference to modern scientific sources.

Today, local self-governance, on the one hand, is an integral part of civil society, a form of self-organization of citizens, and an important element of local government, on the other hand, an essential element of market economy.

Local self-governance is a major source of the local government's implementation of national and regional interests.

The article analyzes local self-governance in several ways. The essence of local self-governance is thoroughly explored, and at the same time, the features that distinguish it from other forms of governance are examined. The European Charter of Local Self-Government, adopted by the Council of Europe, is vividly reflected. The Charter treats local self-government as a form of government that regulates a significant part of government affairs and operates according to the law.

The article also examines the links between local self-governance and social governance. The social nature of local self-governance is analyzed within the context of different scholars' approaches.

The article pays special attention to the functional analysis of local self-governance. Thus, the functions of the local self-government in the socio-economic and political systems are analyzed. The article also provides a broad overview of the functions that local self-government performs in various domains. One of the most important aspects of the analysis of local self-governance is the study of its relationship with the government. The article provides a classification of the models reflecting the interaction and relationship between local self-government bodies with the government. The relationship between them is analyzed in this regard.

In addition, it is important to consider local government as an integral part of public administration, as well as an analysis of its state and social character.

Keywords: *local self-government, social management, state, function*

Baş redaktorun müavini s.e.d., prof. İbrahimova Gülzar İsxan qızının rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.